

מניעת דחייה חברתית והתמודדות עמה כחלק מיצירת אקלים חינוכי מיטבי

משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
היחידה לאקלים חינוכי מיטבי וצמצום אלימות
שפ"י

מה במצגת?

חלק א: דחיה חברתית: הגדרה, מאפיינים, ביטויים ועוד

חלק ב: נתונים ארציים על דחייה חברתית ממיצ"ב אקלים תשע"ז

חלק ג: הנחיות חוזר מנכ"ל להתמודדות עם מצבים של דחיה חברתית

חלק ד: דגשים בהתערבות מערכתית במצבים של דחייה חברתית

חלק ה: דגשים בהתערבות פרטנית במצבים של דחייה חברתית

**חלק א:
דחייה חברתית:
הגדרות, מאפיינים
וביטויים**

דחייה חברתית - הגדרה

השתייכות חברתית הינה צורך בסיסי
הקיים בקרב כל בני האדם,
מניעתה או היעדרה גורמים לתחושות קשות
של בדידות,
ותורמים לירידה בתחושת הביטחון והערך
העצמי.

דחיה חברתית מתרחשת כאשר הפרט נמצא
מחוץ למעגל החברתי בניגוד לרצונו.
לדחייה חברתית יש פנים שונים ורמות חומרה
שונות והיא משתנה גם בהתאם לגיל.

דחייה חברתית – רקע התפתחותי*

רבים מאירועי הדחייה החברתית מתרחשים בילדות התיכונה, כחלק מהשלב ההתפתחותי של הגיל, כאשר החברים הופכים למשמעותיים יותר. בגיל זה:

- ילדים מבלים כמות זמן גדולה עם חברים
- ה"עצמי החברתי" מתפתח
- הילד מודע לכך שזהותו קשורה באחרים סביבו
- מתחזק צורך להשוואה החברתית (בדיקת עצמי, תפיסות, רגשות ועוד) לצורך הערכת עצמי
- הילד מתנסה ביחסים הדדיים: הוגנות ושיתוף פעולה, וויסות תוקפנות, הבנת עקרונות של נאמנות ויושר

דחייה חברתית – רקע לתהליך

בכל קבוצה חברתית עשויים להימצא ילדים המתקשים להיכנס ולהשתייך לקבוצה החברתית או לחלופין, ילדים שהקבוצה עצמה אינה מאפשרת להם להשתייך אליה.

לעיתים הדחיה מתרחשת גם על רקע של:

1. שונות של הפרט כמו: שונות במראה, שונות תרבותית, שונות בהתנהגות ועוד
2. קשיים במיומנויות חברתיות
3. אקלים קבוצתי לא מוגן

התפתחות של תהליך הדחייה החברתית*

קוי (Coie, 1990) עושה הבחנה בין שני שלבים עיקריים בהתפתחותו של תהליך הדחייה החברתית:

- ניצנים של דחייה
- דחייה מתמשכת

בשלב הראשון הילד חווה אפיזודות של דחייה המופנות כלפיו, אולם אלו אינן מאפיינות את היחס כלפיו במשך היום כולו. לעומת זאת, בשלב השני, של הדחייה המתמשכת, הילד חווה דחייה לאורך היום כולו, ובמקרים מסוימים אף לאורך שנים

*מתוך "אין מצב שמפנים את הגב" מאמר של יעל אברהם

התמודדות עם דחייה חברתית*

נמצא כי ילדים בעלי כישורים חברתיים תקינים, בניגוד לילדים שחווים דחיה באופן כרוני, מסוגלים להתמודד עם דחייה קצרה יחסית, המתרחשת מדי פעם, גם אם היא חריפה יחסית (כמו בחרם חברתי).

בניגוד לילדים החווים דחייה באופן כרוני, ילדים אלה מצליחים בטווח הבינוני לפתח ולהשתמש באסטרטגיות יעילות. אסטרטגיות כאלו מקדמות את מצבם החברתי ולכן הם מצליחים לחזור מהר יחסית למרכז החברתי, תוך גיוס של הידע שרכשו במהלך חווית הדחייה לטווח הרחוק, לניהול המשך חייהם החברתיים

*מתוך "אספקט פנומנולוגי של תופעת הדחייה החברתית ע"י בני הגיל בקרב תלמידים תקינים חברתית בבית הספר היסודי ובחטיבת הביניים" עבודת דוקטורט אסנת בינשטוק

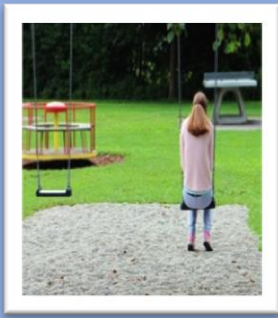

דוגמאות לסוגי אינטראקציות של דחייה חברתית בחיי היום-יום של ילדים*

טקסונומיה על-פי אשר ועמיתיו בתוך לירי 2001

- הרחקה והפסקת קשר: כמו סירוב להציע לו להשתתף במשחק או סילוק מקבוצה חברתית בעולם הפיסי או ברשתות החברתיות
- מניעת נגישות מן הדחוי: כמו סירוב לשתף פעולה או מניעת סיוע
- תוקפנות כלפי הדחוי: כמו תוקפנות פיזית או תוקפנות מילולית
- שליטה בדחוי: כמו ציווי עליו לעשות כרצון הדוחה
- שלילה מוסרית שלו: על ידי האשמות, או בהתייחס להתנהגותו, לדבריו ועוד
- עירוב צד שלישי: כמו העברת מסרים שליליים מילד נוסף או הלשנה לסמכות

*מתוך: "מקום לכולם" – דחייה חברתית בבית הספר תיאור ודרכי התמודדות. כתיבה ועריכה ד"ר אסנת בינשטוק
הוצאה משותפת של "אשלים" ושפ"י

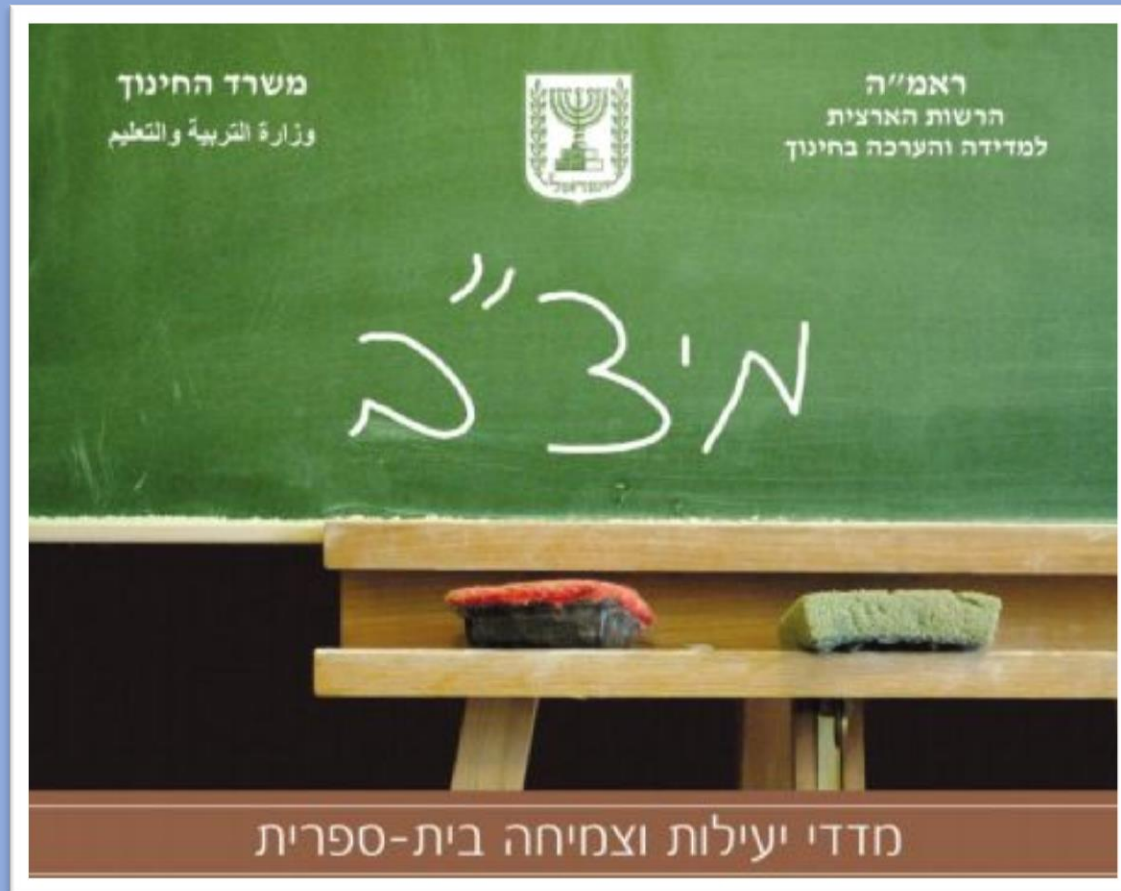
זירת הדחייה*

בינשטוק (2003) מדמה את הדינמיקה החברתית המתרחשת באירוע דחייה לזירת התגוששות

- השותפים בזירה: לכל אחד מבני הגיל יש חלק באירועי הדחייה: במרכז זירת התגוששות: בצדו האחד של המתרס, מצויים אותם תלמידים החווים את הדחייה ישירות
- בצדו האחר של המתרס ניצבים 'השותפים הפעילים' – לעיתים הם הדוחים עצמם ולעיתים הם חברים המסייעים לנדחה או לדוחה
- ביציע ניצבים אותם תלמידים שהם בבחינת 'צופים מן הצד'
- מחוץ למתחם הזירה נמצאים 'המבוגרים המשמעותיים', שהם הורים ומורים. תפקיד המבוגרים לסייע לפרט, תוך הבנה כי הם אינם חלק מהזירה. להורים ולמורים תפקידים שונים ומשלימים בהתערבות מול הפרט והקבוצה

*מתוך: "מקום לכולם" – דחייה חברתית בבית הספר תיאור ודרכי התמודדות. כתיבה ועריכה ד"ר אסנת בינשטוק
הוצאה משותפת של "אשלים" ושפ"י

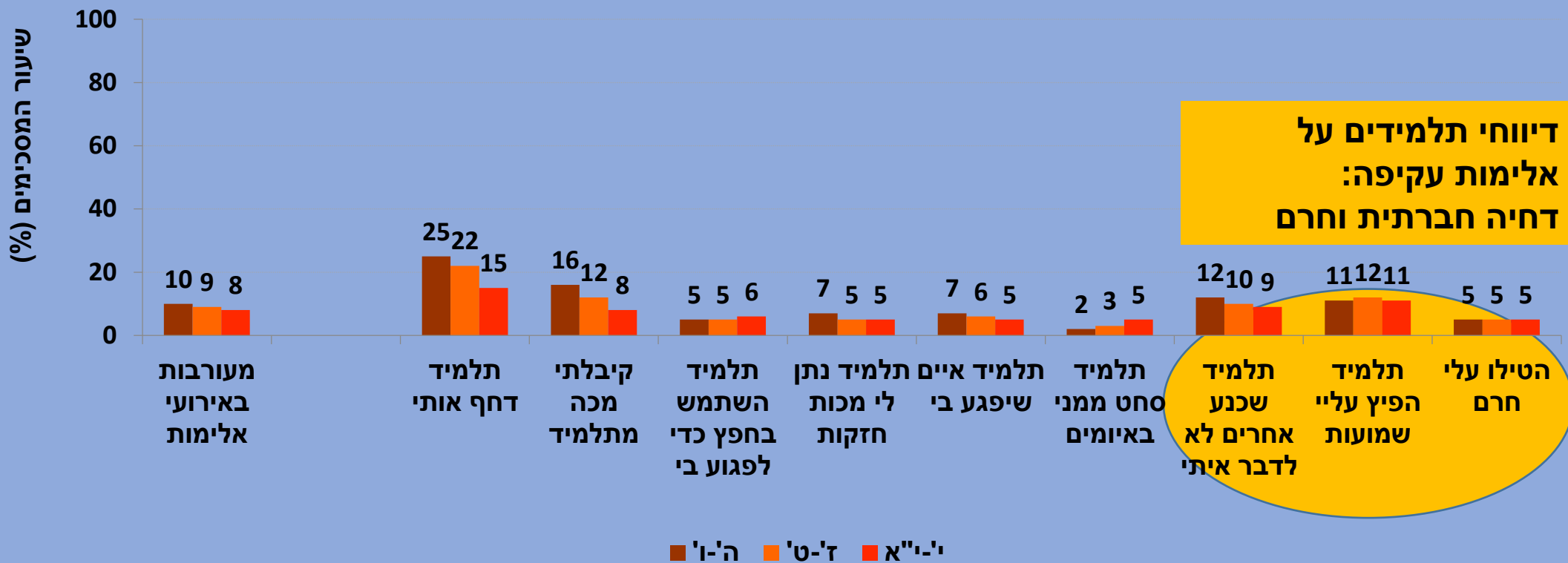

חלק ב: נתונים ארציים על דחייה חברתית מיצ"ב אקלים תשע"ז

מיצ"ב אקלים תשע"ז: נתונים ארציים

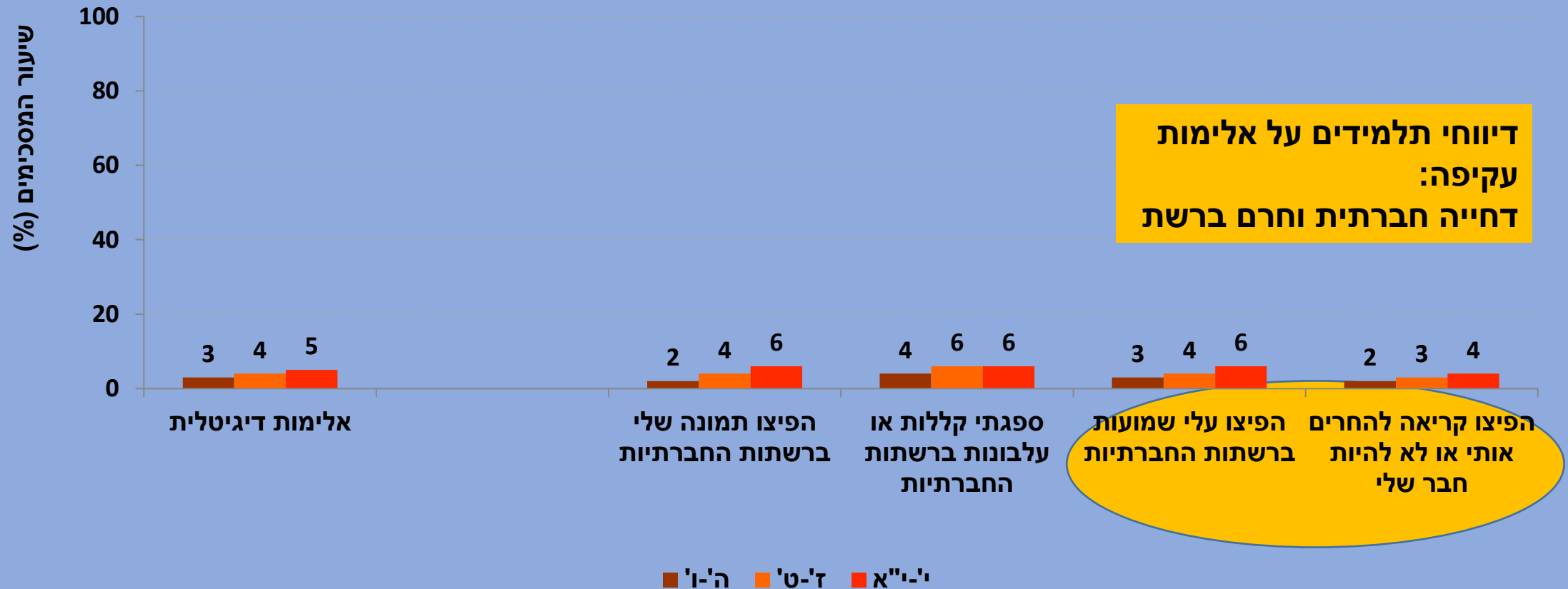
דיווחי התלמידים על מעורבות באירועי אלימות: שיעורי המסכימים (באחוזים) עם הנאמר בהיגדים לפי מגזר שפה ושכבות גיל*

במדד זה ערכים נמוכים מצביעים על רמות נמוכות יותר של אלימות ושל תופעות שליליות אחרות

מיצ"ב אקלים תשע"ז: נתונים ארציים

דיווחי התלמידים על אלימות דיגיטלית ברשתות החברתיות ובאינטרנט: שיעורי המסכימים (באחוזים) עם הנאמר בהיגדים לפי מגזר שפה ושכבות גיל

במדד זה ערכים נמוכים מצביעים על רמות נמוכות יותר של אלימות ושל תופעות שליליות אחרות

חלק ג:

הנחיות חוזר מנכ"ל עה/8(ב)

להתמודדות עם מצבים של דחייה חברתית:

"אקלים חינוכי מיטבי והתמודדות מוסדות חינוך
עם אירועי אלימות וסיכון"*

* קישור לחוזר המנכ"ל המלא נמצא בכותרת

חוזר מנכ"ל: "אקלים חינוכי מיטבי והתמודדות מוסדות חינוך עם אירועי אלימות וסיכון" 2015*

התערבות במצבים של אלימות חברתית

חוזר מנכ"ל 2015 הגדיר לראשונה אלימות חברתית כמו: הצקות ובריונות, חרם, הפצת שמועות, אלימות חברתית ברשתות החברתיות, כאלימות חמורה המחייבת התערבות חינוכית משמעתית וטיפולית.

ככלל החוזר מנחה את הצוותים לפעול בצורה מקיפה ורחבה ותוך היוועצות עם המפקח הכולל המפקח על הייעוץ ובמקרים מסוימים אף עם מפקח המחוז או מי מטעמו.

תהליך היוועצות זה נדרש מתוך ההבנה כי אלימות חברתית הנה אלימות חמורה שעשויות להיות לה השלכות קצרות וארוכות טווח ולכן נדרשת בה התערבות מיידית ומתמשכת

* בכל מקרה הדורש התערבות יש לפעול בהתאם לחוזר המנכ"ל המלא – קיים בקישור לכותרת בשקף הקודם

* מצגת על חוזר מנכ"ל ניתן למצוא בעלון זה תחת הקישור של "סדנאות לצוות"

חלק ד:
דגשים לצוות החינוכי
בהתערבות מערכתית
במצבים של דחייה חברתית

הנחות יסוד לקידום אקלים חברתי חיובי ולצמצום מצבי פגיעה ודחייה חברתית

- הפעולות לקידום אקלים חברתי חיובי הן מערכתיות ופרואקטיביות
- בעבודה על אקלים חברתי מפתחים מיומנויות חברתיות בקרב כלל ילדי ביה"ס והכיתה
- יצירת אקלים בית ספרי וכיתתי מיטבי מתבססת על ראיית הכיתה כקבוצה חברתית
- ביכולתם של המורים להשפיע לחיוב, לכוון ולקדם את הלכידות החברתית בביה"ס ובכיתה
- המצב החברתי של הפרט והרווחה הנפשית שלו, משפיעים אחד על השני

הנחות יסוד לקידום אקלים חברתי חיובי ולצמצום מצבי פגיעה ודחייה חברתית-המשך

- הפרט מתפתח בתוך הקבוצה, הקבוצה מתפתחת מתוך הפרטים הקיימים בה
- עבודה על מיומנויות חברתיות אישיות תקדם בקרב תלמידים גם יכולות נוספות כמו: יוזמה, אמפתיה, אוטונומיה וביטחון עצמי
- קבוצה שיש בה אקלים חברתי מיטבי היא קבוצה שמתקיימים בה הצרכים הבסיסיים (ביטחון, מוגנות, שייכות וכבוד) ואלו מאפשרים מימוש של הצרכים המיטביים (מסוגלות, אוטונומיה וביטוי אותנטי). כאשר הצרכים המיטביים מתממשים, ישנה התפתחות גדילה והעצמה
- אקלים חברתי מיטבי מצמצם תופעות של דחיה חברתית

התערבות מערכתית המקדמת אקלים חברתי ומצמצמת מצבי דחייה חברתית

התערבות מערכתית בית ספרית הכוללת:

- **הכשרת צוותים** - העמקת תפיסת התפקיד של כלל מורי בית הספר באשר למקומם בניהול החיים החברתיים בבית הספר ובכיתה ומתן כלים לקידום אקלים חברתי חיובי, מניעת דחיה חברתית והתמודדות עמה
- **יצירת מבנים ושגרות בית ספריות** – שגרות חינוכיות, מבנים וסדירויות אשר מזמנים מפגשים חיוביים ומגוונים בין תלמידים על בסיס קבוע ובכך מעמיקים היכרות בינאישית ומאפשרים "ניוד" חברתי בין תפקידים
- **שותפות חינוכית עם ההורים** - שותפות בין הצוות החינוכי לבין ההורים. ביסוס השותפות מתוך מטרת, עמדות וערכים משותפים, בעזרת פעולות המקדמות מעורבות ונוכחות של ההורים ביום יום החינוכי, כמודלינג לשיתוף פעולה, כבוד הדדי וערבות
- **שיתוף התלמידים** - שיתוף פעיל של תלמידים בתכנון ויישום תהליכים חברתיים, פדגוגיים וחינוכיים וביסוס מעורבותם וחלקם באחריות לחיי החברה בבית הספר ובכיתה

התערבות מערכתית המקדמת אקלים חברתי ומצמצמת מצבי דחייה חברתית - המשך

התערבות כיתתית הכוללת:

- הובלת תהליכי עומק מתמשכים לבניית הכיתה כקבוצה חברתית מגובשת, הפועלת מתוך ערבות הדדית, ואשר מחויבת למוגנות כלל חבריה
- עבודה עם כלל הורי הכיתה

התערבות פרטנית חינוכית וטיפולית הכוללת:

- עבודה עם תלמידים החווים דחיה חברתית
- עבודה עם תלמידים פוגעים ותלמידים "העומדים מהצד"
- עבודה עם הורי התלמידים המעורבים

השפעתם החיובית של מורים על צמצום תופעות של דחייה חברתית*

"למורים יש יכולת השפעה רבה על תהליכים חברתיים בכיתה. לעתים אין הם מודעים לכוחם, ללגיטימציה שלהם להתערב ואולי אף לחובתם לעשות זאת, ונמנעים מהבעת דעה ברורה על תהליכים חברתיים. התלמידים ערים לדבריהם של המורים ולהתנהגותם, בוודאי בגילאים הצעירים של בית הספר היסודי אך גם בגילאים מאוחרים יותר..."

"חשוב לברר, כשעובדים עם מורים על תהליכים של דחייה חברתית בכיתה, מהו יחס הגלוי כלפי התלמיד הדחוי, שכן נמצא כי ילדים הרואים את דמויות המודל שלהם מתנהגות באופן אכפתי ואוהד כלפי הזולת, או שומעים מהן הצהרות ערכיות על חשיבות היחס החיובי והעזרה לזולת, הם נוטים לחקותן. בטווח הקצר הילדים מושפעים יותר מן ההתנהגות של דמות המודל, אולם בטווח הארוך נמצא כי גם האמירה הערכית שלה משפיעה על התנהגות הילדים. יש להוציא מכלל זה מצב שבו קיימת סתירה בין ההצהרה המילולית לבין ההתנהגות, שכן במצב זה תמיד מנצחת ההתנהגות והשפעתה על התלמידים אף מתעצמת.

חשוב לזכור כי ילדים מושפעים מדמויות מודל שעמן יש להם מערכת יחסים חמה וקרובה, כך שכל שיש למורים קשר חזק וטוב יותר עם הילד, כך גדלה השפעתם כמודלים פרו-חברתיים"

*מתוך "אין מצב שמפנים את הגב" מאת יעל אברהם

חלק ד:
דגשים לצוות החינוכי
בהתערבות פרטנית
במצבים של דחייה חברתית

למה להתייחס בניתוח מקרה של ילד שחווה דחייה חברתית*

- **נסיבות** – הרקע, משך האירוע?
- **נתונים אישיים** – איסוף כישורים חברתיים, יכולות או קשיים לימודיים, קשיים רגשיים, פיזיולוגיים, התנהגותיים, רקע משפחתי ועוד
- **מטרות אישיות** - מה רוצה שיקרה? מהן ציפיות?
- **תגובות רגשיות והתנהגותיות אופייניות** - כיצד מגיב/ה במצבי קושי?
- **אסטרטגיות התמודדות** - המאגר העומד לרשותו/ה ומידת ההתאמה לאירוע הנוכחי
- **דמות משמעותית המתאימה לסייע לו** - הורה, אח, מורה, מנהלת, מדריך, יועץ, פסיכולוג

(בינשטוק, 2003 בעקבות 1979, Lazarus, 2001, Sroufe 1989)

*מתוך: "מקום לכולם" – דחייה חברתית בבית הספר תיאור ודרכי התמודדות. כתיבה ועריכה ד"ר אסנת בינשטוק
הוצאה משותפת של "אשלים" ו"שפ"י"

מאפיינים של תהליך הפעלת אסטרטגיות ההתמודדות עם הדחייה*

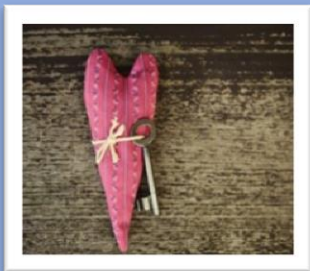
• בטווח הקצר – **חוויה של קושי רגשי**

• בטווח הקצר/והבינוני – **ניסיון להתמודד**

• טווח ארוך – **למידה ופיתוח חוסן**

*מתוך: "מקום לכולם" – דחייה חברתית בבית הספר תיאור ודרכי התמודדות. כתיבה ועריכה ד"ר אסנת בינשטוק
הוצאה משותפת של "אשלים" ו"שפ"י

תפקידם של מבוגרים משמעותיים בסיוע לילד החווה דחייה*

המורה כמאמן קבוצתי

המורה הוא מעין "מאמן" של קבוצה חברתית- כיתתית. הוא שם דגש על ההתנהלות הקבוצתית, ההישגים הקבוצתיים ועל חוקי הקבוצה והנורמות שלה תוך הקפדה על יישומם. לפני שיתערב באירוע של דחייה חברתית עליו לפנות לאיש המקצוע לצורך בניית התערבות מערכתית, הכוללת את הבית וביה"ס גם יחד.

יש חשיבות להתערבות המורה בשתי רמות:

1. התערבות פרטנית חינוכית – תמיכתית
2. התערבות כיתתית

ההורה כמאמן אישי

ההורים נמצאים מחוץ לזירה החברתית בבית הספר וניתן לדמות אותם למאמני כושר פרטיים המעורבים רגשית וכל כולם ממוקדים ומושקעים ב"שחקן" עצמו.

כמאמנים פרטיים הם מזדהים עם צרכיו של "השחקן", ויכולים פעמים רבות לתת לו עצות טובות, לאמן אותו בכישורי משחק חברתי, לקשר בינו ובין שחקנים אחרים ועוד.

אולם אם וכאשר יכנס מאמן פרטי לתוך המגרש במהלך המשחק, הוא עלול להפריע לשחקן שלו, וחברי הקבוצה יכולים להגיב לכך בכעס

*מתוך: "מקום לכולם" – דחייה חברתית בבית הספר תיאור ודרכי התמודדות. כתיבה ועריכה ד"ר אסנת בינשטוק
הוצאה משותפת של "אשלים" ו"שפ"י"

דוגמאות לעצות להורים במצבים של דחייה חברתית

- תפקיד ההורה במצבים של דחייה חברתית, משתנה בהתאם לגילו של הילד: בגילאים הצעירים ההורה יכול לזמן עבור הילד מצבים חברתיים ולסייע לו ברכישת מיומנויות חברתיות. בגיל ההתבגרות, ההתערבות של ההורה הנה "מאחורי הקלעים" ועליו לפנות לצוות החינוכי בבית הספר ולאפשר לו להתערב ישירות
- חשוב לעודד את הילד לשוחח עם אחרים להזמין הביתה חברים, לישון אצל חברים
- רצויה התערבות עקיפה ולא ישירה, מחשש לתגובה חזקה יותר (ושלילית) של הילדים
- חשוב לתת לילד לנסות יותר להסתדר בכוחות עצמו ולהיות פחות מעורב רגשית
- חשוב לתת לילד כלים איך לעצור את האירוע
- יש לעזור לילד לדבר עם מחנכת או יועצת בבית הספר

מתוך: "מקום לכולם" – דחייה חברתית בבית הספר תיאור ודרכי התמודדות. כתיבה ועריכה ד"ר אסנת בינשטוק
הוצאה משותפת של "אשלים" ושפ"י

”כא אחד צריק שיהיה או חבר אחד לפחות..
חבר כא הלמן כא הימים,
לא חבר לפעמים...”

שלומית כהן אסיר ”חבר שלם”